

Endüslü Arap Dili Âlimi eş-Şevbîn ve et-Tevtie Adlı Eserinde İstîshâd Metodu

The Andalusian Arabic Linguist Ash-Shalubin and the Istishhad Method in His Work At-Tawti'a

Abdulahkim ERDOĞAN

Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye

Email: hakimerdogann@gmail.com

Mehmet Nafi ARSLAN

Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye

ORCID: 0000-0003-4507-9499 | Email:

m.nafiarслан@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Erdoğan, A. - Arslan, M. N. (2024). Endüslü arap dili âlimi eş-şevbîn ve et-tevtie adlı eserinde istîhâd metodu. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 183-197.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.10.2024 **Kabul Tarihi / Accepted:** 09.11.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2024

Cilt/ Volume:4 **Sayı/ Issue:** 2

Sayfa / Pages: 183-197

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Siirt University Journal of Social Sciences Research

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Adulhakim ERDOĞAN- Mehmet Nafi ARSLAN). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Öz

Bu çalışma, Endüslü Arap dili alimi eş-Şevbîn'in hayatı ve ilmî katkılarını, özellikle de onun ünlü eseri et-Tevtie'yi incelemektedir. 12. yüzyılda İsbiliye'de (Sevilla) doğan eş-Şevbîn, Arap dilbilimi, özellikle nahiv (sözdizimi) alanında özgün katkılarda bulunmuştur. Çalışmanın temel amacı, eş-Şevbîn'in et-Tevtie adlı eserinde kullandığı istîshâd yöntemini analiz etmektir. Bu yöntem, nahiv kurallarını Kur'an ayetleri, hadisler, şiirler ve Arap atasözleri ile destekleyerek açıklamayı içermektedir. Eş-Şevbîn, bu yöntemi ustalıkla kullanarak nahiv kurallarını basit ve anlaşılır bir şekilde sunmayı başarmıştır. Çalışmada öncelikle, eş-Şevbîn'in hayatı, hocaları, öğrencileri, ilmî etkisi ve eserleri ele alınmaktadır. Daha sonra ise et-Tevtie adlı eserde istîshâd yönteminin nasıl uygulandığı derinlemesine incelenmektedir. Araştırmanın sonuçları, eş-Şevbîn'in et-Tevtie eserinin nahiv ilminde sade ve anlaşılır bir yöntem sunduğunu göstermektedir. Eser, diğer dönemin gramer kitaplarının aksine, gereksiz detaylardan kaçınıp öğrencilerin ihtiyacına uygun, kolay anlaşılır bir yapı sunmaktadır. Eş-Şevbîn'in bu eserinin, Arap dilbilimi çalışmalarında önemli bir referans noktası olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Nahiv, Şevbîn, et-Tevtie

The Andalusian Arabic Linguist Ash-Shalubin and the Istishhad Method in His Work At-Tawti'a

Abstract:

This study examines the life and scholarly contributions of the Andalusian Arabic linguist **Ash-Shalubin**, with a particular focus on his renowned work *At-Tawti'a*. Born in the 12th century in Seville, Ash-Shalubin made original contributions to Arabic linguistics, particularly in the field of syntax (nahw). The primary aim of the study is to analyze the **istishhad** method used by Ash-Shalubin in *At-Tawti'a*. This method involves explaining syntactic rules by supporting them with Quranic verses, hadiths, poems, and Arabic proverbs. Ash-Shalubin skillfully employed this method to present the rules of syntax in a simple and understandable manner. The study first addresses Ash-Shalubin's life, teachers, students, scholarly influence, and works. It then delves into a detailed examination of how the **istishhad** method was applied in *At-Tawti'a*. The results of the research indicate that Ash-Shalubin's *At-Tawti'a* offers a clear and accessible approach to the science of syntax. Unlike other grammar books of the time, the work avoids unnecessary details, providing a concise and easy-to-understand structure suitable for students. It concludes that *At-Tawti'a* is an important reference in the study of Arabic linguistics.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Syntax, Ash-Shalubin, At-Tawti'a.

Giriş

Endüslü, İslam medeniyetinin batıya açılan kapısı olarak, birçok ilim adamı ve düşünürün yetiştirdiği bereketli bir coğrafyadır. Bu zengin kültürel mirasın önemli temsilcilerinden biri de Arap dili alimi eş-Şevbîn'dir. 12. yüzyılda İsbiliye'de doğan eş-Şevbîn, dil bilim alanında derinlemesine çalışmalar yapmış, özellikle nahiv sahasında özgün katkılarda bulunmuştur. Onun en önemli eserlerinden biri olan **et-Tevtie**, nahiv kaidelerinin anlaşılmasında ve öğretilmesinde sade ve etkili bir yöntem sunmaktadır.

Bu makale, eş-Şevbîn'in hayatını, ilmi kişiliğini ve özellikle et-Tevtie adlı eserinde kullandığı **istîshâd metodunu** incelemeyi amaçlamaktadır. İstîshâd metodu, nahiv kaidelerinin Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerifler, şiirler ve Arap atasözleriyle desteklenerek açıklanmasını içerir. eş-Şevbîn, bu yöntemi ustalıklı kullanarak eserini hem öğretici hem de anlaşılır kılmıştır.

Makalenin ilk bölümünde eş-Şevbîn'in doğumu, ailesi, hocaları ve öğrencileri ele alınarak onun ilmi yetkinliği ve dönemin nahiv bilgileri karşısındaki tutumu incelenecektir. İkinci bölümde ise et-Tevtie eserinin yapısı, içeriği ve özellikle istîshâd metodunun nasıl uygulandığı üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, eş-Şevbîn'in nakli deliller olarak Kur'an ayetleri, hadisler, şiirler ve atasözlerini kullanma biçimi ve bunların nahiv ilmine katkıları değerlendirilecektir.

eş-Şevbîn'in çalışmaları, Arap dilinin anlaşılmasında önemli bir referans noktası olmuştur. Bu nedenle, eş-Şevbîn'in eserlerinin ve yöntemlerinin incelenmesi, dil bilim çalışmalarına katkı sağlayacak niteliktedir.

eş-Şevbîn'in Hayatı ve Eserleri

eş-Şevbîn, (d. 562/1167) yılında İsbiliye'de (Sevilla) doğdu. Tam adı Ebû Ali Ömer b. Muhammed b. Ömer b. Abdullah el- İsbîlî el- Ezdî el-Endülüsi'dir. (ez-Zehebî, 1985, s. 207) Lakabı eş-Şevbîn olup Endüslü dilinde "mavi gözlü, beyaz-kumral" anlamına gelmektedir. Bir görüşe göre bu lakabı İsbiliye yakınlarındaki Eş-Şevbîn köyünden almıştır. Bir diğer görüş ise bu ismin el-Bire yakınlarındaki eş-Şevbîn kalesinden geldiği yönündedir. (Yâkût el-Hamevî, 1993, s. 360)

eş-Şevbîn es-Sağır adıyla tanınan Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Mâlekî'den (ö. 660/1262) ayırt edilmesi için eş-Şevbîn el-Kebir adıyla da anılmıştır. (Özbalıkçı, 2010, s. 493)

eş-Şevbîn, orta düzeyde bir ailede büyüdü. Babasının fırıncı veya hizmetçi olduğu rivayetler arasında bulunmaktadır. Kararlılığının yanı sıra babasının zor koşullarda icra ettiği görevleri eş-Şevbîn'e bu yolda sabırlı olmayı öğretti. Çocukluğundan beri kendini ilim öğrenmeye adanmış, devrin büyük âlimlerinden ders almış ve sonunda ilmi alanda tartışabilecek bir ilmi seviyeye ulaşmıştır. (Ebû Abdillâh, 1959, s. 152)

Tâcü'l-arus eserinin müellifi Murtazâ ez-Zebidi'ye göre (ö. 1205/1791) eş-Şevbîn, hicri 675 yılında vefat etmiştir. Ancak bu doğru bir bilgi değildir. Arapça yazılıştaki kırk ve yetmiş kelimeleri benzerlik gösterdiği için böyle bir hata olmuş olabilir. Nitekim tüm kaynaklar eş-Şevbîn'in 645 (1247) yılında İsbiliye'de vefat ettiği yönündedir. (eş-Şevbîn, 1986, s. 40; ez-Zehebî, 1985, s. 208)

Hocaları

Her âlim, ilim yolculuğunda kendisinden ders aldığı ve düşüncelerinden etkilendiği hocalarının izini taşır. Doğal olarak, eş-Şevbîn de ilmi yetkinliğe ulaşana kadar birçok hocadan ders almış ve onların fikirlerinden etkilenmiştir. Özellikle iki hocası, İbnü'l-Feres (ö. 597/1201) ve el-Cezûlî (ö. 870/1465), onun ilmî gelişiminde önemli bir yer tutmuştur. Diğer hocaları da eğitimine katkıda bulunmuşlardır. Aşağıda, eş-Şevbîn'in bu iki hocasını ayrıntılı olarak diğer hocalarını ise ismen zikredeceğiz:

1. İbnü'l Feres: Asıl adı Abdülmün'im b. Muhammed b. Abdurrahîm b. Muhammed el-Ensârî el-Hazrecî olan İbnü'l-Feres, Endüslü'te yetişmiştir. Amelde Mâlikî mezhebine mensup bir fıkıh âlimidir. Künyesi Ebû Muhammed olup İslâm dünyasında İbnü'l-Feres olarak tanınmıştır. 525/1130 yılında doğmuş, 597/1201 yılında vefat etmiş ve Bâbü'l-Beyrâ bölgesi civarında defnedilmiştir. (eş-Şevbîn, t.y., s. 49)

İbnü'l-Feres, özellikle fıkıh ilmindeki derinliğiyle bilinmektedir. Bunun yanı sıra hadis, tefsir, kıraat, kelâm, usûl, lügat ve nahiv gibi ilimlerle; şiir ve edebiyat gibi sanat alanlarında da öne çıkan bir

âlimdir. Ebü'r-Rebî' b. Sâlim (ö. 688/1289), onun için “*Mâlikî mezhebini Endülüs'te, Ebû Abdullah b. Zerkûn'dan sonra, İbnü'l-Feres'ten daha iyi bilen yoktu.*” demiştir.(es-Suyûtî, 1964, s. 116; Hâcî, 2008, s. 1669) eş-Şevbîn, İbnü'l-Feres'ten aldığı derslerle fıkıh ve usûl alanlarında derinleşmiş, onun ilmî birikiminden büyük ölçüde faydalanmıştır.(eş-Şevbîn, t.y., s. 50)

2. el-Cezûlî: Berberî kabilelerinden Cezûle'ye mensup olan el-Cezûlî'nin asıl adı, Ebû Mûsâ İsâ b. Abdilazîz b. Yelelbaht el-Cezûlî'dir. Hicrî 540 civarında (1145-46) Mağrib'de doğmuştur. Dil ve gramer alanındaki ilk tahsilini Merakeş'te yapmış, hac vazifesini ifa ettikten sonra Kahire'ye gitmiştir. Orada Abdullah b. Berrî'den Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî'nin *el-Cümel* adlı eserini okumuş ve meşhur *el-Mukaddime*'sini burada yazmıştır. Ayrıca Ebû Muhammed b. Ubeydullah'tan *Sahîh-i Buhârî*'yi okumuş, meşhur fakih Ebü'l-Mansûr Zâfir el-Hüseynî'den usûl-i fıkıh ve Mâlikî fikhını tahsil etmiştir. Kahire'de maddî sıkıntı içinde olması sebebiyle civar köylerden birinde imamlık yaparak öğrenimini tamamlayan el-Cezûlî, daha sonra Mağrib'e dönmüş ve bir süre Bicâye'de kalarak Arap grameri üzerinde çalışmıştır. Oradan Endülüs'e geçerek Meriye'de (Almeria) öğretimle meşgul olmuştur.(Günel, t.y., ss. 514-515) El-Cezûlî'nin ilme olan bağlılığı ve azmi, karşılaştığı maddî zorluklara rağmen onu yıldırılmamış, aksine güçlendirmiştir. Üstün ahlâk ve faziletiyle tanınan Cezûlî, Merakeş yakınında Azemmûr'da (veya Heskûre'de) vefat etmiştir. Ölüm tarihi olarak kaynaklarda 606 (1209), 610 (1213) ve 616 (1219) yılları da verilmiştir.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 51-52, 1986, s. 29)

Cezûlî'nin yetiştirdiği önemli simalar arasında, Arap gramerine dair ilk [elfiyye](#)yi kaleme alan İbn Mu'tî (ö. 628/1231), *el-Mukaddime*'sine şerh yazan Ömer b. Muhammed eş-Şevbînî (ö. 645/1247) ve nahiv âlimi Ebû Abdullah b. Muhammed b. Kâsım b. Mendâs (ö. 645/1247) zikredilebilir.(Günel, t.y., ss. 514-515)

3. Diğer Hocaları: eş-Şevbîn'in başka hocalardan da ders aldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu hocalar, onun farklı ilim dallarında gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. İsimleri ve kısa bilgileri şöyledir:

- Nucbe b. Yahyâ b. Halef b. Nucbe er-Rua'ynî el-İşbilî Ebu'l-Hasen en-Nahvî (ö. 691/1291)
- Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Abdulmelik b. Süleyman b. Seyyid el-Kenânî el-İşbilî (ö. 580/1184)
- İbrahim b. Muhammed b. Munzir b. Sa'îd b. Melekûn el-Hadramî el-İşbilî Ebû İshâk (ö. 582/1186)
- Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ebî Hârûn et-Temîmî el-İşbilî Ebû Kâsım (ö. 540/1145)
- Câbir b. Muhammed b. Nâm b. Süleyman el-Hadramî el-İşbilî Ebû Velîd (ö. 596/1199)
- Ebû Bekr Muhammed b. Halef b. Muhammed b. Abdillâh b. Seyyâf el-Lehmî el-İşbilî el-Mukri en-Nahvî (ö. 582/1186)
- Süleymân b. Ahmed b. Süleymân el-Lehmî el-İşbilî Ebû'l-Hasen (ö. 580/1184)
- İbnü'l-Hadd Muhammed b. Abdillâh b. Yahyâ b. Ferec b. el-Cedd el-Fehrî Ebû Bekr (ö. 586/1190)
- Muhammed b. Talha b. Muhammed b. Abdilmelik b. Halef b. Ahmed el-Emevî el-İşbilî Ebû Bekr (ö. 618/1221).(eş-Şevbîn, 1986, ss. 26-31)

Öğrencileri

eş-Şevbîn, ilmi birikimiyle pek çok değerli talebe yetiştirmiş, Arap dil ve grameri alanında önemli bir yer edinmiştir. Onun öğrencileri arasında, özellikle iki isim öne çıkmaktadır: İbn Ufûr el-İşbilî (ö. 669/1270) ve İbn Mâlik et-Tâî (ö. 672/1274). Bu iki âlim, eş-Şevbîn'in ilmî mirasını devam ettiren ve Arap diline katkılarda bulunan önemli şahsiyetlerdir. Bununla birlikte, eş-Şevbîn'in ders verdiği ve yetiştirdiği diğer öğrenciler de ilim dünyasında önemli roller oynamışlardır. Aşağıda eş-Şevbîn'in öğrencilerinden öne çıkan söz konusu iki öğrencisini ayrıntılı olarak, diğerlerini ise kısaca ele alacağız:

1. İbn Ufûr el-İşbilî: 597 (1200-1201) yılında İşbiliye'de (Sevilla) doğdu. Burada Ebû Ali eş-Şevbîn ve Ebü'l-Hasan ed-Debbâc gibi âlimlerden dil ve edebiyat dersleri aldı. Derslerine on yıl devam ettiği Ebû Ali eş-Şevbîn'den Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını okudu. Öğrenimini tamamladıktan

sonra İşbîliye’de ders vermeye başladı. İlmî bir konuda hocasıyla tartışıp araları açılınca İşbîliye’den ayrılarak Şerîş’e (Jerez) gitti. Şerîş’te, ayrıca Şezûne (Sedona), Mâleka (Malaga), Lûrka (Lorca) ve Mürsiye’de (Murcia) ders verdi. Bu derslerinde Sîbeveyhi’nin *el-Kitâb*’ı, Ebû Ali el-Fârisî’nin *el-İzâh*’ı, Cezûlî’nin *el-Muqaddimetü'l-Cezûliyye*’si ile Zeccâcî’nin *el-Cümel*’ini şerhetti.(Qabawa, t.y., ss. 431-432)

Daha sonra Mağrib’e geçen İbn Usfûr Merakeş’te ve bazı büyük şehirlerde ders vermeyi sürdürdü. Ardından Tunus’a gidip orada hüküm süren Hafsî Emîri I. Muhammed el-Müstansır-Billâh (ö. 660/1261) ile görüştü. İbn Usfûr’a yakın ilgi gösteren emîr gittiği yerlere onu da beraberinde götürdü; ilmî çalışmalarını destekledi. Bir ara Endülüs’e dönen İbn Usfûr daha sonra tekrar Merakeş’e geldi, oradan Tunus’a geçti ve 669 (1270) yılında vefatına kadar burada yaşadı. İbn Usfûr’un ölüm tarihi bazı kaynaklarda 670 (1271) olarak verilmiştir.(Qabawa, t.y., ss. 431-432)

2. İbn Mâlik et-Tâî: 600 (1204) yılında Kurtuba (Cordoba) civarındaki Ceyyân (Jaén) bölgesinde doğan İbn Mâlik, Tâî kabilesine mensuptu. Ceyyân’da Sâbit b. Hıyâr, Ebû Rezîn el-Külâî (ö. 628/1230), Ebû'l-Abbas Ahmed b. Nüvvâr (ö. 588/1192) ve Muhammed el-Merşânî (ö. 615/1218) gibi âlimlerden dil ve kıraat dersleri aldı. Bir süre Ebû Ali eş-Şevbîn’in derslerini dinleyen İbn Mâlik, daha sonra siyasi karışıklıklar sebebiyle Kuzey Afrika’ya göç etti. Hac ibadetini ifa ettikten sonra, Dımaşk’a uğradı ve burada muhaddis Ebû'l-Hasan Alemüddin es-Schâvî (ö. 643/1245) ile Ebû'l-Fazl Mükerrrem’in (ö. 711/1311) derslerine katıldı.(Turan, t.y., ss. 169-171)

Arap dilinin inceliklerine vakıf olmak için büyük çaba sarf eden İbn Mâlik, Arap dili ve grameri alanında otorite olarak kabul edilir. Onun özellikle gramer meselelerinde zikrettiği örnek beyitler büyük takdir toplamıştır. Kur’an ve hadisleri gramer örnekleri olarak sistematik bir şekilde kullanarak bu alanda yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Şöhreti Sîbeveyhi’yi dahi aşan İbn Mâlik, Arap dilinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.(Turan, t.y., ss. 169-171)

3. Diğer Öğrencileri: eş-Şevbîn’in yetiştirdiği diğer öğrenciler de Arap dili ve grameri alanında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu öğrencilerinden bazıları ise şunlardır:

- İbrahim b. Muhammed b. İbrahim b. Muhammed b. Halef Ebû İshak (ö. 661/1262)
- İbnu'l-Hâc Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Ezdî Ebû'l-Abbas el-İşbîlî (ö. 647/1249)
- İbnu'l-Zâî' Alî b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Kettâmî el-İşbîlî Ebû'l Hasan (ö. 680/1281)
- İbn Mâlik Ebû Abdullah Muhammed Abdullah b. Abdullah b. Mâlik Cemâlüddin et-Tâî (ö. 672/1273)
- el-Batelyevsî es-Seffâr Kâsım b. Alî b. Muhammed b. Süleymân el-Ensârî (ö. 630/1232)
- Ahmed b. Abdullah b. Hasan b. Ahmed b. Yahyâ b. Abdullah el-Ensârî el-Mâlikî Ebû Bekr (ö. 652/1254)
- Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Umeyr el-Mehzûmî el-Belnisî Ebû Teref (ö. 658/1259)
- Ahmed b. Osmân b. Âclân el-Keysî el-İşbîlî Ebû'l Abbas (ö. 678/1279)
- Ahmed b. Alî b. Ahmed Abdullah b. Sâbit el-Ensârî el-İşbîlî Ebû'l-Âbbas el-Mâredî (ö. 660/1261)
- Ahmed b. Muhammed b. Âmirb. Ferked Ebû Mûsâ el-Endülüsî (ö. 689/1290)
- el-Leblî Ebû Cafer b. Ahmed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Fehrî (ö. 691/1291)
- İbn Nâzır el-Hüseyn b. Abdilaziz b. Muhammed b. Abdilaziz b. Muhammed Ebû Alî b. Ebû'l-Ahves (ö. 679/1280)
- el-Haffâf Ebû Bekr b. Yahyâ b. Abdullah el-Cezâmî el-Mâlikî (ö. 657/1258)
- Saîd b. Hakem b. Umer b. Ahmed b. Hakem b. Abdilaziz b. Hakem el-Kureysî et-Taberî Ebû Abbâs (ö. 680/1281)
- Talha b. Muhammed b. Talha b. Muhammed b. Abdilmelik el-Emevî el-Yâberî el-İşbîlî Ebû Muhammed b. Ebû Bekr (ö. 644/1246)

- Ebû Muhammed Abdulhak b. Yûsuf b. Nûnârt el-Senhâcî el-Âdvî el-Ceyyânî (ö. 640/1242)
- Abdullah b. Muhammed b. Harun b. Muhammed b. Abdilaziz b. İsmail et-Tâî el-Endülüsî el-Mâlikî (ö. 702/1302)
- Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Ebû'l-Fedl el-Mursî Ebû Abdillâh (ö. 652/1254).(eş-Şevbîn, t.y., ss. 59-74)

Eş-Şevbîn'in bu talebeleri, onun ilmî mirasını devam ettirmiş ve İslâm dünyasında gramer, dil, kıraat gibi alanlarda önemli çalışmalar yapmışlardır.

İlmi Yetkinliği

İlim meclislerinde bulunan her talebe ve ilim öğreticisi, nahiv (Arapça dilbilgisi) ilminde mutlaka eş-Şevbîn'in adını duymuş ve onun çalışmalarına dikkat kesilmiştir. Nahiv sahasında kaleme alınmış birçok eserde, eş-Şevbîn'in yorumlarına ve değerlendirmelerine rastlamak mümkündür. Hicri yedinci asırda yaşamış olan İbn Mâlik, İbn Usfûr ve Ebû Hayyân (ö. 745/1344) gibi tanınmış Endüslü âlimlerin eserlerine baktığımızda, büyük çoğunluğunun ya eş-Şevbîn'in öğrencisi olduğu ya da onunla ilmî bir etkileşimde bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu âlimler, eş-Şevbîn'in ilmî mirasının etkisi altında kalarak kendi çalışmalarını geliştirmişlerdir.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 45-49)

eş-Şevbîn, on sekiz yaşından itibaren öğretmenlik yapmaya başlamış ve özellikle Arapça dilbilgisi alanında yoğunlaşarak altmış yıl boyunca bu mesleği başarıyla sürdürmüştür. İlmi sohbetlerine ve derslerine sadece İsbîliye'deki (Sevilla) öğrenciler değil, çevre bölgelerden gelen pek çok kişi de katılmıştır. Öğrencilerine ders verirken, bölgedeki diğer âlimlerle de ilmî münazaralar yapmaktan geri durmamıştır. Kalan zamanlarında ise, eserler üzerine şerhler yazmış ve çeşitli ilmi derlemeler yapmıştır. Ne yazık ki, onun kaleme aldığı eserlerin yeterince yayılmamış olması, eş-Şevbîn'in hayatı, ilmî kişiliği ve şiirleri hakkında daha fazla bilgi edinmemizi büyük ölçüde zorlaştırmıştır.

İlim adamları, kendilerinden önce yaşamış ve ün salmış âlimler hakkında genellikle düşüncelerini beyan etmişlerdir. eş-Şevbîn hakkında da benzer şekilde dönemin önemli âlimlerinin övgü dolu yorumlarına rastlanmaktadır. eş-Şevbîn, hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde büyük ilgi görmüş ve takdir edilmiştir. Örneğin, İbn Hallikân (ö. 681/1282), eş-Şevbîn hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: *"eş-Şevbîn'in birkaç öğrencisini tanıma fırsatım oldu ve hepsi de onun değerli bir şahsiyet olduğunu, onun hakkında sürekli övgü dolu sözler sarf ettiklerini gördüm. Onlar, eş-Şevbîn'in Ebû Ali el-Fârisî'den geri kalır hiçbir yönü olmadığını belirtiyorlardı."*(eş-Şevbîn, 1986, ss. 4-14)

eş-Şevbîn'in Nahiv Bilginleri ve Ekoller Karşısındaki Tutumu

eş-Şevbîn gramer ilmini İbn Melekun (ö. 581/1185), es-Suheyli (ö. 581/1185) ve Cezûlî gibi devrinin önde gelen âlimlerinden almıştır. Bilgisini daha da artırmak için bölgedeki ilim adamlarından bilgi almakla kalmamış, aynı zamanda çağdaşı olan Doğulu ve Batılı ilim adamlarıyla da iletişim kurmuştur.

eş-Şevbîn, kendi bölgesindeki nahivcilerden etkilenip doğu ve batıdaki bazı çağdaşlarıyla da fikir alışverişinde bulunmuş olsa da genellikle kendinden önceki âlimlerin görüşlerini aktarırken onları karşılaştırdıktan sonra görüşüne uyanı alır, uymayanı almazdı. Özellikle Sibeveyhi'ye karşı özel bir ilgisi olduğu görülmüş, eserlerinde onun birçok görüşüne yer vermiştir. Nitekim ondan çok etkilenmiş olsa gerek ki, et-Tevtie adlı eserinde Esmâ-i sittenin tesniye (ikil) halinden bahsederken onun fikirleri doğrultusunda konu hakkında şöyle demiştir: Menkûs ismi tesni (ikil) yaptığın zaman, eğer menkûs ismi izafe yaparken düşen harfî geri getiriyorsan tesni (ikil) yaptığın zaman da geri getirirsin. Şeklinde ifade etmiştir.(eş-Şevbîn, t.y., s. 45)

Birçok konuda Sibeveyh, ez-Zeccac (ö. 311/923), Ferrâ (ö. 207/822) ve Ahfeş'in (ö. 215/830) görüşlerini karşılaştırmıştır. Esmâ-i sitte konusunda Sibeveyh ve Ferrânın görüşlerini karşılaştırmış ve şunları ifade etmiştir: هـ kelimesinde iki lügat vardır yani i'rabı harf ve hareke olmak üzere iki şekilde olur. İlki harflerle mu'reb olmasıdır. İkincisi ise harekelerle mu'reb olmasıdır.

Bazen Basra ve Bağdat'taki nahiv ekollerini karşılaştırıyor ve her birinin tarzını-kullandıkları üslupları bir arada kullanıyor. eş-Şevbîn, et-Tevtie eserinde Sibeveyh, Halil, Yûnus, Mâzenî, Muberrred ve Zeccac gibi Basra Mektebi âlimlerinin görüşlerinin anlatıldığı geniş bir yer ayırmıştır. O, sadece fikir toplayıcı olarak değil, aynı zamanda fikir sahibi olarak da hareket etmiştir; görüşlerinin çoğu Basra Ekolüne aittir.(eş-Şevbîn, t.y., s. 49)

Eserleri

eş-Şevbîn, Arap grameri alanında önemli çalışmalar yapmış ve bu alana büyük katkılar sunmuştur. Eserleri, dönemin dilbilgisi tartışmalarına rehber olmuş ve sonraki nesillere ilham kaynağı olmuştur. Ancak birçok eserinin günümüze ulaşmadığı görülmektedir. Aşağıda, eş-Şevbîn'in bilinen başlıca eserleri yer almaktadır:

et-Tevti'e fin-Nahv (Tevti'etü Kavânîni'l-Mukaddime)

Çalışmamızın ana konusunu teşkil ettiği için bu eser üzerinde ayrıntılı olarak durmak istiyoruz.

eş-Şevbîn'in *et-Tevti'e* adlı eseri, nahiv alanında yazılmış en önemli ve tanınmış özet eserlerden biri olarak kabul edilir. Bu eser, aslında onun hocası Ebû Mûsâ el-Cezûlî'nin *el-Mukaddimetu'l-Cezûliyye* adlı eseri üzerine yazılmış bir şerh niteliğindedir. eş-Şevbîn, *et-Tevti'e* eserinde farklı nahiv meselelerini çok yönlü bir bakış açısıyla ele almış ve derinlemesine incelemiştir. Eserin yapısında, eş-Şevbîn belli bir sistematik sıralama izleyerek konuları işlemiştir. İlk olarak *Kelâm* konusu ile başlamış, ardından *mu'reb*, *mebnî* ve *i'rab alametleri* gibi temel nahiv meseleleri üzerinde durmuştur. Ancak *et-Tevti'e*, sadece nahiv konularıyla sınırlı kalmamış, Arap dili ile ilgili başka önemli meseleleri de içermiştir. Eserin içinde *tasğîr*, *imâle*, *idğâm* ve *hemzetu'l-vasl* gibi hem imlâ hem de sarf (morfoloji) konuları da ayrıntılı olarak ele alınmıştır. (eş-Şevbîn, t.y., ss. 320-382)

eş-Şevbîn'in nahiv konularını ele alma metoduna baktığımızda, gramer meselelerini belirli bir sistematik yaklaşımla işlediği görülmektedir. *et-Tevti'e* adlı eserinin asıl yazılış amacı, nahiv ilmini yeni öğrenenlere basit ve anlaşılır bir dil ile öğretmektir. Bu doğrultuda, eş-Şevbîn konu sıralamasında ve tertibinde bu hedefe uygun bir yol izlemiştir. Konular arasındaki uyuma büyük önem vermiş, her bir konunun birbiriyle bağlantılı olmasına dikkat etmiştir. Böylece öğrenci, bir konuyu öğrenirken bir sonraki konunun da temelini atmıştır. Örnek olarak, "ان و اخواته" ismini nasb ve haberini raf' eden İnne ve kardeşlerinden olan harflerle başlayan cümlelerin ardından "İnne"nin harekesinin fetha (meftûh) ve kesre (meksûr) ile ilgili olması gereken okunma kuralları ele alınmıştır. Benzer şekilde, sülâsî mastarların işlendiği kısımdan sonra mastar-ı mîmî konusuna yer verilmiştir. Bu bağlantılar, öğrencilerin konuları birbiriyle ilişkilendirerek daha iyi anlamasını sağlamaktadır. (eş-Şevbîn, t.y., ss. 240-241)

eş-Şevbîn'in *et-Tevti'e* adlı eserinde, her bölümün (bab) ayrı başlıklarla ele alınması ve konuların tanımlandıktan sonra basit ve anlaşılır örneklerle desteklenmesi eserin önemli özelliklerinden biridir. Bu başlıklandırma ve ardından gelen açıklamalar, eserin hem öğretici hem de akıcı bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Konuların işlenmesinde sade bir dil ve kısa açıklamalar tercih edilmiş, okuyucunun konuyu rahatça anlaması hedeflenmiştir.

eş-Şevbîn, her bölümde (bab) o bölümün başlığını verip konuyu kısa ve öz bir şekilde tanıttıktan sonra anlaşılır örnek cümlelerle konuyu desteklemiştir. Bu başlıklar altında, konular kısa ve özlü bir şekilde irdelenmiş, karmaşık detaylara yer verilmemiştir. Bu yöntem, öğrencilerin konuya hâkim olmasını kolaylaştırmış ve nahiv ilminin temel kavramlarının pratik örneklerle pekiştirilmesini sağlamıştır.

et-Tevti'e'nin en dikkat çekici yönlerinden biri, basit ve anlaşılır cümle örnekleri ile konuların açıklanmasıdır. Eserin her bölümünde, konuya uygun cümle örnekleriyle açıklamalar yapılmış, bu cümleler ayetlerle ve ayetlerin istîhâdıyla desteklenmeden önce okuyucuya sunulmuştur. Bazen, yalnızca tek kelimelik örneklerle yetinilmiş ve bu şekilde konunun anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Bu tarz, eserin pratik ve öğretici yapısını pekiştiren önemli unsurlardan biridir.

et-Tevti'e, kapsamlı bir eser olmamasına rağmen, nahiv ilminin pek çok konusunu ele alır. Bu eserin, eş-Şevbîn'in diğer eserlerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri, konuların kısa ve özlü bir şekilde işlenmesidir. eş-Şevbîn, meseleleri fazla detaylandırmadan, anlaşılır bir dil ve sade bir üslupla sunmuştur. Eserdeki meselelerin çoğu, iki ya da en fazla üç sayfada ele alınmış ve detaylı incelemelerden kaçınılmıştır. Örneğin, *fa'il* konusu *et-Tevti'e*'de yalnızca birkaç cümle ile işlenirken, diğer eserlerde (örneğin *Şerhu'l-Cezûliyye* veya *Şuzûru'z-Zeheb* gibi) aynı konu çok daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. Aynı durum *tenâzu'* meselesi için de geçerlidir. (Özdemir, 2021, s. 17) *et-Tevti'e*'nin bu kısa ve öz yaklaşımı, öğrencilerin karmaşık konuları kolayca kavramalarına yardımcı olmuş ve eserin eğitim amacıyla kullanılabilirliğini artırmıştır.

eş-Şevbîn, *et-Tevti 'e'*de her nahiv konusunu detaylı bir şekilde ele almayı tercih etmemiş, sadece öğrenciler için faydalı olacağını düşündüğü meselelere odaklanmıştır. Tartışmalı veya çok fazla detaya girilmesi gereken konuları es geçerek, eserin amacına uygun olarak sade ve öğretici bir yapıyı korumuştur. Örneğin, *fa 'il* konusunu işlerken, *fa 'il*in zorunlu veya isteğe bağlı olarak düşmesi, fiilin eril ya da dişil olması gibi ayrıntılara girmemiştir. Bu konuların daha detaylı işlendiği başka nahiv kitapları varken, eş-Şevbîn bu tür ayrıntılar yerine ana kuralları aktarmayı tercih etmiştir. Benzer şekilde, nahiv ilminde en tartışmalı iki mesele olan *tenâzu ' ve mef'ûlu leh* konularını ele alırken, bu konuların ihtilaflı yönlerine değinmekten kaçınmış, yalnızca temel kuralları basit ve anlaşılır bir üslupla açıklamıştır. Eş-Şevbîn, bu meselelerde ihtilafların nedenlerine ve detaylarına girmemiş, meseleyi örneklerle destekleyerek talebeyle anlaşılır bir şekilde sunmuştur.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 277-280)

eş-Şevbîn'in eserinde göze çarpan en önemli özelliklerden biri, nahivciler arasında ihtilaf konusu olan görüşlere yer vermemesi ve anlaşılabilirliğe öncelik vermesidir. Birden fazla âlimin görüşünü aktarmak yerine, genellikle tek bir görüşü benimseyerek kendi kabulünü dile getirmiştir. Eserinde, tartışmalara açık meselelere girmeden, meseleyi sade bir şekilde açıklamayı tercih etmiştir. eş-Şevbîn, nahiv ilminde bir otorite olan Sibeveyhi'nin görüşlerine büyük önem vermiş ve eserinde sıkça ona atıfta bulunmuştur. Sibeveyhi'nin görüşlerini tartışmaya açmadan, ona muhalif olan diğer görüşleri dile getirmeksizin olduğu gibi eserine almıştır. Bu yöntemi, Sibeveyhi dışındaki nahivcilerin görüşlerini aktarırken de izlemiştir.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 127-130)

eş-Şevbîn tartışmalı meselelerden kaçındığı gibi, te'vil gerektiren durumlara da girmekten kaçınmıştır. Dolayısıyla onun te'vil konusundaki tutumu da eserin genel sadelik ilkesine uygun düşmektedir. Bu yaklaşımını şu sözlerle ifade etmiştir: "*Te'vil gerektirmeyen bir yol varsa, asıl olan te'vile başvurmamaktır.*" eş-Şevbîn, "*Te'vile hüküm bina edilmez*" ilkesini benimseyerek, *et-Tevti 'e'*de nahiv meselelerine ayetler ve şiirlerle delil getirirken bu delilleri zahiri anlamlarıyla bırakmayı tercih etmiştir. Te'vil etmeksizin ayet ve şiirleri olduğu gibi zikretmiş, böylece eserin öğretici ve anlaşılır yapısını korumuştur.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 127-130)

Diğer Eserleri

Şerhu'l-Mukaddimetü'l-Cezûliyye: Bu eser, eş-Şevbîn'in hocası Cezûlî'nin Arap grameri üzerine yazdığı özet niteliğindeki eserin şerhidir. Eş-Şevbîn, bu şerhe zamanla eklemeler yapmış ve bu durum, onun esere iki farklı şerh – biri büyük, diğeri küçük olmak üzere – yazdığı şeklinde yorumlanmıştır. Eser, Türkî b. Sehv el-Uteybi tarafından yayımlanmıştır (I-III, Riyad 1992; Beyrut 1993).

Havaşin (Ta'lik) ala Şerhi Mufassali'z-Zemahşerî li-Fahreddin er-Razi: Bu eser, Fahreddin er-Razi tarafından Zemahşerî'nin *Mufassal* adlı eseri üzerine yazılmış şerh üzerine yapılmış haşiyelerden (ta'lik) oluşmaktadır.(Özbalıkcı, 2010, s. 494)

eş-Şevbîn'e ayrıca, *Ta'lik ala Kitabi Sibeveyh (Şerhu Kitabi Sibeveyh)*, *el-Kavânin fi İlmi'l-Arabiyye ve Meşyeha*, *Şerhu Kitabi Sibeveyh* adlı eserler de nispet edilmektedir.(eş-Şevbîn, 1986, ss. 23-25; ez-Zehbî, 1985, s. 47)

eş-Şevbîn'in et-Tevtie Adlı Eserinde İstîhâd Metodu

Nahiv ilmiyle ilgilenen âlimler, nahiv kaidelerini eserlerinde daha anlaşılır hale getirebilmek için akli ve nakli deliller kullanmışlardır. eş-Şevbîn de önemli bir nahiv âlimi olması hasebiyle, başta et-Tevtie eseri olmak üzere bu alanda yazdığı eserlerinde kaideleri anlaşılır ve güçlü kılmak için akli ve nakli delilleri kullandığını görmekteyiz. Şöyle ki:

Nakli Deliller

Nahivciler açısından, nakli delil Kur'an-ı Kerim, hadis, Arap nazmı ve nesri (düz yazı) gibi rivayet yoluyla gelen metinlerden ibaret görürler. eş-Şevbîn de diğer gramercilere benzer bir metod izleyerek, hadis, şiir ve Arap atasözlerini kaidelerin istîhâdında çokça kullanmıştır. et-Tevtie eserinde nahiv meselelerini nakli delillerle istîhâd verilerine baktığımızda, 99 ayet, 3 hadis, 109 şiir, 9 Arap atasözünü kullandığını görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'le İstîhâd

Nakli delillerden en önemlisi ve ilki Kur'an-ı Kerim'dir ve nahiv kaideleri oluşturulurken başvurulan ilk kaynaktır. (Ülker, 2019, s. 44) Nahivciler, eğilimleri ve ekolleri farklı olsa da kaide ve

usullerini, Kur'an ve kırââtleri üzerine bina etmişlerdir. Endüslü nahivciler, nahiv ve sarf meselelerini açıklarken Basra ve Kûfe ekollerinin aksine şâzla birlikte bütün kırâât çeşitlerini istîhâd kaynağı olarak görmüşlerdir.(el-Hittî, 1993, s. 150)

Birçok nahivci Kur'an ayetleriyle sık sık delil getirmiştir. Onların en önemlilerinden biri de eş-Şevbîndir. Et-Tevtie eserini İncelediğimizde eserdeki Kur'an'dan gösterilen deliller toplam delillerin yarısına yakın oluşturmaktadır. eş-Şevbîn'in kaideleri delil göstermede Kuran-ı Kerimden sıkça ayeti kerimleri kullanması Kuran-ı Kerimin fesahat ve belagat yönüne de dikkat çektiğini göstermektedir.

eş-Şevbîn, Kur'an ayetlerinin şerhine girmeden ayetleri zikretmiştir. Nitekim ayetlerdeki istîhâd kısmını zikretmekle yetinmiştir. Bu onun en belirgin üsluplarından biridir. İlim talebelerinin kaideyi daha anlaşılır ve sade bir şekilde öğrenebilmeleri için âlimlerin ayetlerle ilgili görüşlerine de kitabında yer vermemiştir. Zira bu eserin en belirgin özelliği, kolay anlaşılması için konular, özet ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır. Bazı istisnalar hariç kitabın tümünde ayetler bu şekilde ele alınmıştır.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 138-142)

eş-Şevbîn ayetin tamamını zikretmemiş, istîhâd kısmını zikretmekle yetinmiştir. Bu ayetlerin çoğunda açıkça görülmektedir. Böyle yaparak ilim talebesinin zorlanmadan verilen ayetteki istîhâd kısmını kolaylıkla bulmasını sağlamaktadır. Bazen de كفى بالله "Allah yeterdir" Örneğinde olduğu gibi ayetteki bir veya iki kelimeyi zikretmekle yetinmiştir.(eş-Şevbîn, t.y., ss. 229-334)

et- Tervtie'yi eş-Şevbîn'in diğer eserlerinden ayıran en belirgin özelliği, kısalığı ve kolay üslubudur. Onun için Kur'an ayetlerini şahid olarak gösterirken âlimlerin ayetlerle ilgili görüşlerine eserinde yer vermemiştir. Diğer eserlerinde ise âlimlerin ayetlerle ilgili görüşlerine yer vermiştir. Örneğin لعلى بلغ الأسباب Belki bazı yollara ulaşırım. ayetini, Şerhu 'l-Mukaddimetu 'l-Cezûliyye 'de delil olarak gösterirken el-Cezûlînin ayetle ilgili görüşünü aktarır: لعلى bu ayette temennî manasında kullanılmıştır. Haberinde ان gelmiştir. Buna göre اطلع muzârisi أن ile mensub olmuştur. Aynı ayeti et-Tevtie'de delil gösterirken ayetle ilgili herhangi bir görüş aktarmamıştır.(eş-Şevbîn, t.y., s. 138)

eş-Şevbîn'in et-Tevtie eserinde kullandığı ayetlerin ait olduğu surelerin isimleri ve ayet numaralarının bir kısmı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1. eş-Şevbîn'in et-Tevtie eserinde kullandığı ayetlere ilişkin tablosu

SÜRE ADI	AYET NUMARASI
Fatiha	4,6,7.
Bakara	20,26,117,124,135,195,214,221,271,284.
Âl-i İmrân	13,159,186,196.
Nisâ	53,65,90,148.
Mâide	119.
En'âm	9,60,80,154,163.
A'râf	26.
Tevbe	100
Yûnus	24,80.

Hadislerle İstîhâd

Hadis, peygamber efendimizin söz, fiil ve onaylamalarına verilen addır. Kur'an'da kapalı olarak bulunan bir ifadeyi açıkladığı, mutlakı takyîd ettiği, farklı anlamlara gelebilecek kelimeleri ayrıntılı biçimde açıkladığı için, ikinci kaynak olarak kabul edilmiştir. Hicri yedinci asırda hadis istîhâdıyla ilgili âlimler arasında ihtilaflar olmuştur. İbn Zâ'i (ö. 680/1281) ve Ebû Hayyan'ın başını çektiği bazı âlimler, hadisle istîhâdı reddetmiş, nahiv kurallarını ispat etmede Kur'an ve Araplardan gelen sarîh nakillerle yetinmişlerdir. Hadisle istîhâdı reddedenlerin öne sürdüğü en büyük gerekçe şudur: Hadisçiler, hadislerin manayla rivayet edilmesini caiz gördüğünden Arap olmayan râvilerin çokluğu sebebiyle hadislerde lahn (hata) meydana gelmiştir. Geri kalan âlimler hadisle istîhâdı kabul

etmişlerdir. Bunların başında müellifimiz eş-Şevbîn, İbn Harûf (ö. 609/1212), Ebu'l-Kâsım es-Seffâr (ö. 426/1035), İbn Ufûr, es-Süheyli ve İbn Mâlik gelmektedir.(el-Hittî, 1993, ss. 156-169)

Endüslü nahivcilerin, hadis istîshâdıyla ilgili ihtilafa düştüklerini görmekteyiz. Müellifimizin hadis istîshâdıyla ilgili görüşüne gelince, müellifimizin, eserinde hadis istîshâdıyla ilgili ihtilaflardan uzak durduğunu görmekteyiz. Bununla beraber eş-Şevbîn eserinde sadece üç hadisi şerifi nahiv kaidelerini açıklamak ve desteklemek amacıyla kullandığını müşahade etmekteyiz.(el-Hittî, 1993, s. 169)

eş-Şevbîn'in *et-Tevtie* eserinde sadece üç hadisle yetinmiş olması garip bir durumdur. Nitekim diğer eserlerine bakıldığında hadisle istîshâdı oldukça yoğun kullanmıştır. Bu garip durumun açıklaması şu şekilde olabilir: *et-Tevtie*, fikir ayrılıklarından arındırılmış, özet mahiyetinde ve oldukça basit, kolay bir üslupla kaleme alınmış bir te'liftir. Hadisler gerek ravi gerek senet zinciri gerekse metin açısından oldukça tartışmalı bir alan olması hasebiyle *et-Tevtie*'nin te'lif edilme amacına uymadığı için eş-Şevbîn, eserinde fazlaca hadisleri delil getirmemeyi tercih etmiştir.(el-Hittî, 1993, s. 169)

Şiirlerle İstîshâd

Şiir, sözlü sanat ve yapısı bakımından özgün oluşundan dolayı Araplar arasında önemli bir konuma sahiptir. Yapısı ve konumu gereği nahiv kaidelerini delillendirmede nahivcilerin dikkatini çekmiştir. Nahivcilere göre İstîshâda konu olan sözler iki türdür: Şiir ve nesir. Şiir ile ilgilenen âlimler şairleri yaşadıkları çağa göre dört kategoriye (tabakaya) ayırırlar.

* Câhiliyyun: Cahiliye devrinde yaşayıp İslâm devrine ulaşmamış olanlar, İmru'l Kays, Tarefe, Zuheyr, 'Adi b. Zeyd ve Alkemetü'l-Fahl gibi şairler bunlardan sayılırlar.

* Muhadramun: el-E'şâ Meymûn b. Kays Cahiliye döneminde yaşamış ve İslam dönemine de yatişmiş bir şairdir. Keyes, Hasan b.Sâbit, Kübel b. Abdurrahman vb. şairlerin yaşadığı döneme denir.

* İslâmîyyun: cahiliye döneminde yaşamayıp islamiyetin yayılması döneminde yaşamış yetişmiş şairlerdir. Ferazdak, Cerîr, el-Ahtal, Abdullah b. Revâha gibi şairler bu dönemin şairleridirler.

* Muvelledûn: Bu dönemin şairlerine aynı anda muhdesun şairler de denir. Bunlar üçüncü tabakadan sonra başlarlar ve çağımıza kadar ulaşmış şairlerdir. Beşşâr, Mutenebbî, Ebû Nuvâs vb. şairler bundandır.

Âlimler, nahiv kaidelerin istîshâdı hakkında ilk iki tabakanın şairlerine ait şiirlerle delil getirilebileceğine dair fikir birliğindedirler. Ancak âlimler arasında Üçüncü ve dördüncü tabakanın şiirleriyle ilgili fikir birliği bulunmamaktadır. Bu konudaki râcih görüş, üçüncü tabakanın şiirleriyle nahiv kaidelerinde delil gösterilebilirken, dördüncü tabakanın şiirleriyle delil gösterilmemesidir.(Bağdâdî, 1997, ss. 5-7)

eş-Şevbîn, şiirleri istîshâda konu etmeden önce şiirle ilgili zarureti hakkında tavrını belli eder. Nitekim şiirin zarureti hakkında iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşleri aktardıktan sonra eş-Şevbîn'in görüşler ile ilgili yorumunu da vermeye çalışacağız.

Şiirin zarureti ile ilgili iki görüş bulunmaktadır.

a) Cumhûra göre zarûret: Cumhûra göre zarûret, şâirin şiirindeki kafiye uyumundan dolayı kimi imla ve gramer kurallarını yerine getirip getirmemesine bakılmaksızın, nesir (düz yazı) de caiz görülmeyen durumun şiirde vuku bulmasıdır.

b) İbn Malik'e göre zarûret: İbn Malik zarûreti, şâirin şiirindeki kafiye uyumundan dolayı kimi imla ve gramer kurallarını yerine getirememesindeki durumlarla sınırlı tutmuştur.

eş-Şevbîn, zarûreti, kurala aykırı gelen durum şeklinde tanımlamıştır. eş-Şevbîn, şâirin genişlik bulup bulmama durumunu göz önünde bulundurmamış ve zarûreti şiir ile sınırlı tutmuştur. eş-Şevbîn, şâirin genişlik bulup bulmama hususunda cumhûra, zarûretin yalnızca şiirle sınırlı tutulması hususunda ise İbn Malik'e göre görüş bildirmiştir.(es-Suyûtî, 2009, ss. 484-485)

eş-Şevbîn'in zarûret ile ilgili görüşünü şu örneklerde görmekteyiz.

a) Müfredin çoğul yerine kullanılması: eş-Şevbîn, müfredin çoğul yerine kullanılmasını zayıf görmüştür. eş-Şevbîn, bunun gerekçesini şiir zarûreti ile açıklamıştır.(eş-Şevbîn, t.y., s. 361)

b) Harf-ı cerre Nûnu'l-Vikâye'nin bitişmesi: eş-Şevbin'e göre harf-ı cerre Nûnu'l-Vikâye'nin bitişmesi zorunludur. eş-Şevbin, bunun aksini şiir zarûretine bağlamıştır.(eş-Şevbin, t.y., s. 244)

Bu örnekler ile birlikte eş-Şevbin'in şiir zarureti görüşü ile ilgili şu kanıya varmış bulunuyoruz: eş-Şevbin, şiir zaruretinde iztirârı (başka çaresinin bulunmaması, mecburiyet hali) önemsememiş ve iztirârı şiirle sınırlı tutmuştur.(es-Suyûtî, 2009, s. 485)

eş-Şevbin, eserinde nahvin konularına delil getirirken 109 şiir kullanmıştır. Dilcilerin nahivde delil olmayacağını söylemesine rağmen, 26 şiirin şâirini belirtmeden eserine almıştır. Geri kalan 83 şiiri, 60 şâirden almıştır. Bunlardan 25'i İslâmî, 23'ü Cahilî, 11'i Muhadramûn dönemine ait şâirlerdir.(İbn Yaîş, 2001, s. 212)

eş-Şevbin'in eserinde şiirlerini aldığı bazı şâirleri ve ait oldukları dönemleri aşağıda bir tablo şeklinde ifade etmeye çalıştık.

Tablo 2.2. eş-Şevbin'in et-Tevtie eserinde kullandığı şâirler

ŞAİRİN İSMİ	BEYİT ADEDİ	AİT OLDUĞU DÖNEM
Abdullah b. Hasan b. Sâbit	1	İslâmî
Abdullah b. Kays	1	İslâmî
Abbâs b. Mirdâs	1	Muhadram
Amr b. Hasârim el-Beclî	1	Cahilî
A 'mir b. Cuveyn et-Tâî	1	Cahilî
Abd Yeğûs b. Hâris b. Vekkâs	1	Cahilî
Amr b. Mulkî et-Tâî	1	Cahilî

eş-Şevbin, tabloda zikrettiğimiz şiirleri daha çok şu yöntemlerle kullanmıştır.

- Genel de كما قال ، مثاله، گیبی ifadelerle yetinip şâirin adını zikretmemiştir.
- Bazen şâirin adını zikrederek şiiri aktarmıştır.
- Müellif, genel de şiirin istîhâd kısmını içeren (şatırıyla) bölümüyle yetinip, şiirin tamamını zikretmemiştir.
- Bazen konuyu basit cümle örnekleriyle izâh ettikten sonra şiirle istîhâdda bulunmuştur.
- Tezkîr ve te'nîs bahsinde olduğu gibi cumhûrun görüşüne muhalif olan şiirleri reddetmiştir.
- Bazen بئس ، نعم bahsinde olduğu gibi şiir zikredilen kurala muhalif gelmişe şiir için şu yorumda bulunur: Bu semâî'dir, buna kıyâs yapılmaz.(eş-Şevbin, t.y., ss. 136-188)

Arap Atasözleriyle İstîhâd

Arap atasözleri Arap dilinin güzelliğini, zarafetini bünyesinde barındırır. Atasözleri ve toplum birçok yönden yakından ilişkilidir. Atasözleri toplumsal yaşamı, onun örf ve adetlerini ifade etme araçları olup, din ve ahlak ilkeleriyle yakından ilgilidir. Atasözleri tüm bu yönleriyle zekanın, becerinin, tecrübenin, bilgeliğin göstergesidir. Atasözleri genellikle ilgi çekicidir, sözlü olarak aktarılır ve Arapça gramer kitaplarda istîhâd olarak kullanılır.

Atasözleri bazen vaazlar, vasiyetler, benzetmeler ve bilgelik şeklinde karşımıza çıkar. İstîhâddaki durumları şiir gibidir

Bir kabile bedeviyse veya bedevi yerlere daha yakınsa dili daha fasihtir. Diline daha çok güvenilir. Hadarî kabilelerin dillerine ise şüpheyile yaklaşmıştır. Zira kabilelerin çöllerde çekilip hadarî hayattan uzak yaşaması, dillerini dış etkenlerden korumuştur. Hadari kabileler ise dillerini, dış etkenlere karşı koruyamamışlardır.(es-Suyûtî, 2011, s. 384)

eş-Şevbîn, et-Tevtie telifinde 9 Arap atasözünü kullanarak nahiv kaidelerine delil getirmiştir. Atasözlerini delil olarak kullanma üslubu şu şekilde olmuştur:

* Bir nahiv kaidesini açıklarken benimsediği görüşü önce basit düzeyden bir cümleyle açıklamış daha sonra Arap atasözünü delil olarak kullanmıştır.(eş-Şevbîn, t.y., s. 217)

* Kimi zaman da kaidenin kendisini direkt atasözünün üzerinde şerh etmeye çalışmıştır.

* Kimi vakit de herhangi bir açıklama yapmaksızın sadece atasözünü sunmakla yetindiği görülmektedir.(eş-Şevbîn, t.y., s. 310)

eş-Şevbîn'in eserinde zikrettiği Arap atasözlerini, (meselleri) geçtiği konu ile birlikte aşağıda bir tablo şeklinde sunmaya çalıştık.

Tablo 2.3. eş-Şevbîn'in et-Tevtie eserinde kullandığı Arap atasözlerine ilişkin tablosu

Meselenin Konusu	Sayısı	Mesel
İbtida	4	تمر خير من جرادة / Bir hurma bir çekirgeden daha hayırlıdır. شئى ما جاء بك / İti havlatan, büyük bir şerdir. امت في حجر / Seni getiren önemli bir şeydir. لا فيك / Eğrilik, sende değil taşadır.
Efâ'l-i-mukârebe	1	عسى الغوير ابو سا / Şer senden gelmiş olabilir .
İstisna	2	اللهم اغفر لي ولمن سمعني حاشا الشيطان و ابا الاصبع / Allah ım beni ve beni işiteni bağışla, Şeytan ve Ebû'l-Esbeğ ise buna layık değildir. على التمرة مثلها الزبد / Hurmanın üzerinde hurma kadar yağ vardır.
Tesğîr	1	صار خير قويس سهما / Durumu kötüyken iyiye döndü.
Tahzîr	1	مازن راسك والسيف / Mazin! Başını koru, kılıçtan sakın.

Akli Deliller

Nahiv ilminde nakli delillerin yanı sıra akli deliller de nahvi kaidelerin açıklanması ve desteklenmesinde delil olarak kullanılmıştır. eş-Şevbîn de et-Tevtie eserinde kıyas, icma', istihsan ve te'vil gibi konuları delil olarak kullanmıştır. Şöyle ki:

Kıyâs

Kıyas, nahvin doğuşuyla ortaya çıkan akli delillerdendir. İbnu'l-Enbarî'nin de ifade ettiği gibi kıyas, asılda bulunan bir hükmün fer' için de uygulanmasıdır. Daha açık bir ifadeyle kıyas, iki mesele arasında var olan benzerlikten dolayı ikinci meseleye birinci meselede bulunan hükmü uygulamaktır. (es-Suyûtî, 2006, s. 79)

eş-Şevbîn de kendisinden önceki gramerciler gibi gramer konularını genel kurallara göre yapılandırırken kıyasa büyük önem vermiştir. Öyle ki eş-Şevbîn genellikle Kıyas'ı tercih ediyordu. Örneğin: eş-Şevbîn'e göre esmâ-i sitte, diğer tekil isimlere oranla i'rabı hareketlerle yapılır. eş-Şevbîn'e göre bu altı isim de diğer tekil isimler gibi bu kuralın dışına çıkmadan i'rab alametleri harfler yerine hareketlerle olur.(eş-Şevbîn, t.y., s. 131)

eş-Şevbîn'in bu konu ile ilgili yorumunu göz önüne aldığımızda bu hükmü kıyası dikkate alarak verdiğini görmekteyiz.

İcmâ'

Nahivcilerin istidlalda dikkate aldıkları başka bir akli delil ise İcmâ' yöntemidir. Nahiv ilminde birtakım ekoller oluşmuştur. Nahivciler, icmâ' delilini Basra ve Kufe ekolünün üzerinde dikkate alırlar. Dolayısıyla nahivde icma' denilince Basra ve Kufe ekollerinin ittifak eylediği kaideler bütünü kastedilir.(es-Suyûtî, 2006, s. 73)

Nahivciler, bir kaideyi açıklayınca kaidenin ilk destekleyici mahiyette olan istîhâdlar nakli deliller olmuştur. İkinci etapta akli delillerden icmâ'yı delil kullandıklarında öncelikle o delilin nassa

aykırı olmaması gerektiği görüşündeler. Aksi taktirde o icmâ' delili dikkate alınmaz. Bundan dolayı Basra ve Kuffe ekollerinin ittifak ettikleri deliller nassa aykırı görülmemiş ve cumhur bu iki ekolün icmâ'sıyla delil getirileceği hususunda bir beis olmadığını ifade etmişlerdir. Meşhur nahiv âlimi eş-Şevbîn de bu görüşü benimsemektedir. (es-Suyûtî, 2006, s. 75)

İstihân

Diğer bir Akli kaynak ise istihân'dır. Her ne kadar istihân delili genişlik ve tasarruf imkânı tanısa da delalet açısından zayıf akli bir kaynaktır olarak görülmüştür. Örneğin هند نوح gibi orta harfleri sakın olan sülâsî isimlerde ta'rîf ile tenis veya ta'rîf ile u'cmet bir arada bulunduğu kıyas, bu isimlerin münsarif olmamasını gerektirir. Yani gayrı munsarif olarak kabul eder. Ancak istihân deliline dayanılarak bu isimlerin tahfif özellikleri dikkate alınarak munsarif kabul edilir.

Bazı gramerciler istihânı akli bir delil olarak görmezler. İstihânı delil olarak görmeyenlerin en önemli sebebi istihânda kıyasın dışarıda bırakılmasıdır terk edilmesindedir. İstihânı delil olarak görenler istihânı iki şekilde tanımlarlar. Bir tanıma göre istihân, delil nedeniyle asıldan vazgeçmek demektir. Bir başka tanıma göre istihân, bir sebebin dağıtımıdır. Yazarımız el-Şevbîn, istihânı delil olarak kabul ediyor ve istihânı, "delilden dolayı aslını terk etmek" olarak tanımlıyor. (es-Suyûtî, 2006, s. 75)

Sonuç

Bu çalışma, Endüslü Arap dili âlimi eş-Şevbîn'in hayatı, ilmî kişiliği ve özellikle *et-Tevtie* adlı eserinde kullandığı *istîhâd* yöntemini detaylı bir şekilde incelemiştir. 12. yüzyılın önemli bir dilbilimcisi olan eş-Şevbîn, özellikle nahiv alanında yaptığı katkılarla Arap dili çalışmaları üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Onun en önemli eseri olan *et-Tevtie*, nahiv kurallarının öğretilmesinde sade ve anlaşılır bir yöntem sunması açısından öne çıkmaktadır. eş-Şevbîn'in bu eserinde başvurduğu *istîhâd* yöntemi, nahiv kurallarını Kur'an ayetleri, hadisler, şiirler ve Arap atasözleri ile destekleyerek açıklama ilkesine dayanır. Bu yöntem, sadece nahiv kurallarını pekiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Arap dili öğrencileri için bu kuralların somut örneklerle daha anlaşılır hale gelmesini sağlamıştır.

eş-Şevbîn'in bu yöntemi kullanırken gösterdiği hassasiyet ve seçicilik, onun dilbilimci olarak derin bilgisini ortaya koymaktadır. *et-Tevtie*'de kullanılan ayetler, hadisler ve şiirler hem dil hem de retorik açısından zenginliğini artırmıştır. Ayrıca eş-Şevbîn, bu delilleri kullanırken ihtilaflı ve karmaşık meselelerden kaçınarak, öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun sade ve öğretici bir dil tercih etmiştir. Bu yaklaşım, eserin eğitim amacıyla hazırlanmış olması nedeniyle son derece önemli bir yaklaşımdır.

Araştırmanın bulgularına göre, eş-Şevbîn'in *et-Tevtie* eseri, klasik nahiv eserlerine kıyasla daha pratik ve öğrenci odaklı bir yaklaşım sunmaktadır. Diğer birçok gramer kitabının aksine, eş-Şevbîn gereksiz detaylardan kaçınmış ve konuları basit, özlü bir şekilde işlemiştir. Özellikle *istîhâd* yöntemiyle Kur'an-ı Kerim, hadisler, şiirler ve atasözlerini kullanması, eserin anlaşılabilirliğini artırmış ve öğretim sürecinde önemli bir kolaylık sağlamıştır.

eş-Şevbîn'in özellikle Sibeveyhi ve diğer nahivcilerle olan ilişkisi de dikkat çekicidir. Eş-Şevbîn, Sibeveyhi'nin görüşlerini tartışmaya açmaksızın benimsemiş, eserlerinde bu otoritenin fikirlerini aktarmış ve genellikle onun nahiv metodolojisine sadık kalmıştır. Bu tutum, eş-Şevbîn'in Arap dilbilgisine olan katkılarının kaynağını gösterirken, aynı zamanda bu alanda Batı İslam dünyası ile Doğu İslam dünyası arasındaki etkileşimin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Bağdâdî, A. b. Ö. b. B. (1997). *Hizânetü'l-edeb*. Mektebetü'l-Hancî.
- Ebû Abdillâh, M. b. A. b. H. (1959). *İhtisârü'l-kıdhî'l-muâlla fi't-tarîhi'l-muhalla*. el-Heyetu'l-âmme li şûûni'l-metâbi' el-emîriyye.
- el-Hittî, A. R. (1993). *Hasâis'u mezhebi'l-Endülüsi'n-nahvî*. Menşûrâti Câmî'ati Bingazi.
- Suyûtî, C. A. (1964). *Buğyetü'l-vuât* (C. 2). Metbeâtu'l-Halebî.
- Suyûtî, C. A. (2006). *El-İktirâh fi usûli'n-nahv*. Dâru'l-Beyrûtî.

- Suyûtî, C. A. (2009). *El-Eşbâh ve 'n-nezâir* (C. 1). el-Mektebetu'l-Asriyye.
- Suyûtî, C. A. (2011). *El-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ 'uhâ* (C. 1). el-Mektebetu'l-Asriyye.
- Şevbîn, E. A. î. (t.y.). *Et-Tevtie*.
- Şevbîn, E. A. (1986). *Havaşi el-Mufassal min kelamin li'l ustaz Ebi Ali eş-Şevbîn*. el-Mektebetu'l-Merkeziyye el-Mekketu'l Mukerreme.
- Zehebî, Ş. M. (1985). *Siyer-u â 'lâ-mi 'n-nübelâ* (C. 23). Muessesetü'r-risale.
- Günel, F. (t.y.). Cezûlî, Îsâ b. Abdülazîz. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezuli-isa-b-abdulaziz>
- Hâcî, H. (2008). *Keşfü 'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve 'l-fünûn* (C. 2). Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- İbn Yaîş, E.B. (2001). *Şerhul'l-mufassal* (C. 6). Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Özbalıkçı, M. R. (2010). Şevbîn. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 493-494). TDV Yayınları.
- Özdemir, M. S. (2021). *Eş-Şevbin ve et-tevtie'si özelinde Arap dili nahvine ilişkin görüşleri* [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Qabawa, F. (t.y.). İbn Uşfûr el-İşbîlî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-usfur-el-isbili>
- Turan, A. (t.y.). İbn Mâlik et-Tâi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Geliş tarihi 15 Ocak 2024, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-malik-et-tai>
- Ülker, Ş. (2019). Şerhu İbn 'Akilde İstîhâd Yöntemi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(23), 806-824.
- Yâkût el-Hamevî, Ş. E. (1993). *Mu'cemü'l-büldan* (C. 3). Dâru's- Sâdır.